

INSTITUCINIŲ VEIKSNIŲ, VEIKIANČIŲ DARNUMO PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMO TENDENCIJŲ NUOSTATAS IR PROCESUS, SĄVEIKA

ŽILVINAS DRABAVIČIUS¹, REMIGIJUS ČIEGIS²

Vilniaus universiteto Kauno fakultetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiamas darnumo principų įgyvendinimo tendencijų nuostatas bei procesus veikiančių institucinių veiksnių sąveikos ir poveikio įmonių ekonominės veiklos kontekstui problematiką atskleidžiantis teorinis tyrimas. Jis grindžiamas nepakankamu darnumo principų taikymo tendencijų procesus veikiančių institucinių veiksnių veiklos suvokimu šalies ekonominės veiklos įmonių valdymo lygmeniu. Atliekant tyrimą siekiama atskleisti darnumo principų plėtros tendencijas formuojančių institucinių veiksnių struktūros sąveikos aspektus. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad instituciniai veiksniai yra svarbi darnios ekonominės veiklos plėtros dalis, nuo jų sąveikos priklauso darnumo principų įgyvendinimo veiksmingumas ekonominės veiklos lygmeniu.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *darnumo principai, darni veikla, darnaus vystymosi ideologija, formuojamos tendencijos, instituciniai veiksniai, veiklos efektyvumas, konkurencinis pranašumas.*

JEL KLASIFIKACIJA: D02, F55, K32, O19, Q01

DOI:

Įvadas

Temos aktualumas ir mokslinė problematika. Vykstant nuolatiniam globalizacijos procesams ir šiuo pagrindu stiprėjant tarptautiniam bendradarbiavimui, formuojamos ilgalaikės ideologinės tendencijos ekonominės veiklos plėtros kontekste. Darnumo principais besiremianti ekonominė veiklos kryptis yra šių ideologinių ilgalaikių tendencijų plėtros dalis, o darnumo principais besiremianti ekonominė veikla tampa ilgalaikiu konkurencinio pranašumo pagrindu. Savalaikiai darnios veiklos įgyvendinimo sprendimai nacionaliniu lygmeniu padėtų racionaliai ir tikslingai siekti įmonių veiklos konkurencinio pranašumo tarptautinėje ekonominės veiklos erdvėje. Taigi, atsižvelgdami į ekonominės veiklos globalias tarptautines tendencijas ir jų išraiškos institucinės veiklos akcentus, kurie remiasi politiniais bei teisiniais sprendimais, galime teigti, kad vis svarbesnį vaidmenį nacionalinio ekonominės veiklos lygmens kontekste užima darnios veiklos principų įgyvendinimo procesams įtakos turinčių institucinių veiksnių sąveikos suvokimas. Tai padėtų užtikrinti darnumo principų pagrindais besiremiančios ekonominės veiklos plėtrą, kuri atitiktų tarptautinius ekonominės veiklos vystymosi lūkesčius ir teigiamai veiktų ekonominį šalies efektyvumą bei stabilumą.

Dalis autorių darnaus vystymosi ideologijos įgyvendinimo procesus akcentuoja pasitelkdami vadybos veiksnių elementus, tokius kaip darnios žinios (Lopes, Guzman, 2017; Mikalauskienė, Atkočiūnienė, 2019),

¹ Žilvinas Drabavičius – Vilniaus universiteto Kauno fakulteto magistras
Moksliniai interesai: verslo administravimas, viešas administravimas, viešoji teisė
El. paštas: zilvinasdrabavicius@gmail.com
Tel. +370 680 39131

² Remigijus Čiegis – profesorius, habilituotas mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Kauno fakultetas
Moksliniai interesai: darnus ekonomikos vystymasis, darnumo vertinimas, aplinkos ekonomika, regionų plėtra, ekonominių teorijų istorija
El. paštas: remigijusciegis@knf.vu.lt
Tel. +370 681 458 32

darnios veiklos lyderystės ir vadovavimo principai (Šimanskienė, Župerkienė, 2014; Howieson, Burnes, Summers, 2019), darnių rodiklių akcentai (Graca, Camarincha, 2017; Kravchenko, Pigosso, McAllone, 2019), darnaus modelio strateginiai akcentai (Bolton, Hannon, 2016; Geissdoerfer, Vladimirova, Evans, 2018). Šie vadybos veiksmų elementai yra būtini, norint įgyvendinti minėtos ideologijos vertybinius siekius ekonominės veiklos kontekste. Vis dėlto tikslinga būtų šios ideologinės plėtos procesus suvokti pasitelkus institucinių veiksmų sąveikos struktūrinius elementus, tai leistų nustatyti savalaikes tendencijas, prisitaikyti prie jų plėtos ir išnaudoti esamas galimybes.

Darnumo principų veiksmingas įgyvendinimas šiuolaikiniu ekonominės veiklos tarptautinių tendencijų lygmeniu yra neišvengiamas, siekiant didinti nacionalinį ekonominės veiklos konkurencinį pranašumą bei potencialą. Šių ideologinių darnaus vystymosi plėtos tendencijų ir pačių darnumo principų bei jų įgyvendinimo procesų eigos savalaikis suvokimas nacionaliniu ekonominės veiklos valdymo lygmeniu yra aktualus ir naudingas. Taigi būtų svarbu atskleisti tiek globalių institucinių veiksmų, formuojančių ilgalaikius vertybinius darnios ekonominės veiklos tendencijų pagrindus, tiek šios ideologijos įgyvendinimo plėtos procesams nacionaliniu įmonių valdymo lygmeniu įtaką darančių veiksmų struktūrinius sąveikos principus.

Problema: institucinių veiksmų, veikiančių darnumo principų įgyvendinimo procesus, sąveikos suvokimo nepakankamumas ekonominės veiklos valdymo lygmeniu.

Tyrimo tikslas: atskleisti darnumo principų plėtos tendencijas lemiančių institucinių veiksmų struktūrinius sąveikos aspektus.

Tyrimo objektas – institucinių veiksmų poveikis darnumo principų įgyvendinimo procesams.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti darnumo principų plėtos tendencijas lemiančių institucinių veiksmų struktūrinius sąveikos principus.
2. Teoriškai apžvelgti institucinių veiksmų poveikį darnumo principų įgyvendinimo procesams.
3. Remiantis nacionaline teisine institucine veikla, atskleisti darnumo principų taikymo praktinius procesus.

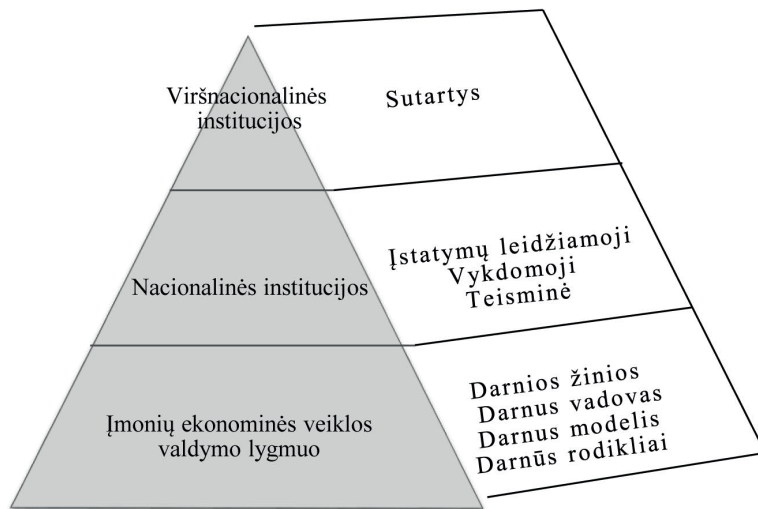
Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir publikacijų lyginamoji analizė, sisteminimas bei sintezė, teisinių dokumentų studijos, apibendrinimas ir vertinimas.

1. Darnumo principų įgyvendinimo tendencijas veikiančių institucinių veiksmų struktūrinės sąveikos aspektai

Vykstant tarptautiniams ekonominės veiklos pokyčiams, kurie pagrįsti darnios ekonominės veiklos plėtos tendencijomis, rinkose plėtojama sąmoninga ir darni vartojimo kultūra, kurios plėtra remiasi globalių institucijų poveikiu politiniams ir teisiniams sprendimams. Darnumo principų įgyvendinimo procesus veikiančių institucinių veiksmų sąveikos suvokimas formuojamai darnios ekonominės veiklos plėtrai bei jos įgyvendinimo procesams, šalies įmonių valdymo ekonominės veiklos lygmeniu yra reikalingas pragmatinis procesas, ilgalaikėje perspektyvoje leisiantis didinti nacionalinį ekonominį efektyvumą bei konkurencingumo potencialą. Anot L. Urbšienės (2011), pavieniai globalizacijos veiksniai veikia vienas kitą ir skatina tolesnius globalizacijos procesus, o šio proceso poveikis pasireiškia įvairiose veiklos srityse. Todėl visapusiškas globalizacijos raidos veiksmų suvokimas leidžia geriau suprasti situaciją, įvertinti teikiamą naudą ir grėsmes, tuo pagrindu priimti atitinkamus politinius sprendimus ir numatyti veiksmus, kaip globalizacijos procesai turėtų būti valdomi, siekiant tvarios plėtos.

Spartėjant globalizacijos procesams jų poveikis institucijoms, veikiančioms nacionaliniu lygmeniu, nuolat auga. Šių procesų plėtos sąlygomis valstybėje veikiančios institucijos savo valdymo funkcijų įtakos galia iš dalies priverstos dalintis su globaliai veikiančiomis ir plačiai pripažintomis tarptautinėmis institucijomis (Domarkas, Masionytė, 2005). Čia darnaus vystymosi ideologija remiasi tarptautinės plėtos tendencijomis ir pripažinimu. Siekiant šią ideologiją įgyvendinti, būtina sudaryti globaliai palankią plėtrai aplinką ir sąlygas, tai pajėgios padaryti tik globaliai veikiančios viršnacionalinės institucijos, formuojančios ilgalaikes vertybines nuostatas sociokultūriniame kontekste.

Remiantis minėtos problematikos įžvalgomis, tikslinga apžvelgti institucinių veiksmų hierarchinius ryšius, kurie formuoja darnaus vystymosi ideologinės plėtros tendencijas, ir šių ryšių sąveikos elementus, kurie tiesiogiai sąlygoja šios ideologijos plėtros įgyvendinimo procesų eigą nacionaliniu ekonominės veiklos lygmeniu. Tam tikslinga išskirti šiuos institucinių veiksmų veiklos struktūrinius ryšius ir sąveikos principus (žr. 1 pav.).

1 pav. Hierarchiniai institucijų sąveikos aspektai. lemiantys darnumo principų įgyvendinimo procesus

Čia svarbu išskirti šių darnaus vystymosi ideologijos plėtros tendencijas formuojančių ir jų įgyvendinimo procesus lemiančių institucinių veiksmų struktūrinius hierarchinių ryšių ir tarpusavio sąveikos aspektų įžvalgas.

Viršnacionalinės institucijos: globalaus lygmens instituciniai veiksniai, veikiantys darnumo principų įgyvendinimo procesų plėtrą tarptautiniu lygmeniu ir lemiantys nacionalinio lygmens institucinius veiklos veiksmus formaliai įpareigojančiomis nuostatomis ar kitomis neformaliomis poveikio formomis. Šios institucijos savo puoselėjamas ideologines nuostatas įtvirtina sutartimis. Sutartis – tai tarp valstybių raštu sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos (Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969).

Nacionalinės institucijos: nacionalinio lygmens instituciniai veiksniai, tiesiogiai veikiantys darnumo principų įgyvendinimo procesus iš išorinės aplinkos verslo subjektų veiklos atžvilgiu nacionaliniu lygmeniu ir apimantys formaliai įpareigojančius institucinius aspektus. Įgyvendina sutartimis prisiimtus įsipareigojimus, remiantis įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės institucinės veiklos krypties pagrindais. Valdžių pasidalijimo principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 str. 1 dalyje.

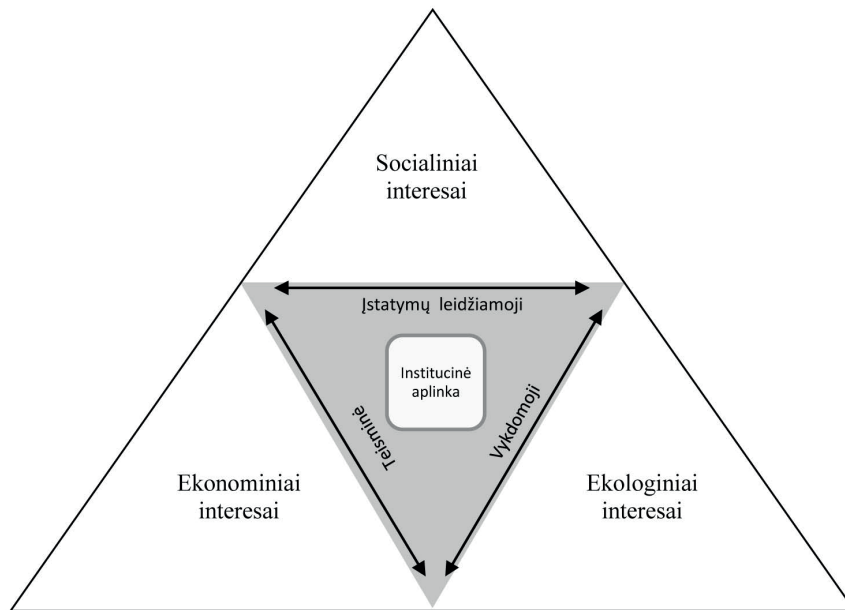
Įmonių valdymo lygmuo: veiksmų, kurie užtikrina darnumo principų įgyvendinimo procesus verslo subjektų vidinėje veiklos aplinkoje, poveikį užtikrina išorinių institucinių veiksmų vyraujančios ir įpareigojančios nuostatos. Tuo lygmeniu ideologija įgyvendinama remiantis vadybiniais veiksniais, kurie apima darnių žinių, darnaus vadovavimo, darnios veiklos modelio ir darnių rodiklių nuostatas.

Šiuo atveju instituciniai veiksniai sudaro darnaus vystymosi ideologijos plėtros procesų pagrindą. Tačiau nuo institucinių veiksmų sąveikos priklauso šios ideologijos įgyvendinimo procesų efektyvumas, pagrįstas šios ideologijos vertybinių nuostatų perkėlimu į nacionalinį sociokultūrinį lygmenį. Veiksmingai ir tiksliai funkcionuojanti institucinė veikla sudaro stabilų darnaus vystymosi pagrindą (Čiegis, 2004).

Palankios institucinės aplinkos kūrimas nacionaliniu valdymo lygmeniu yra būtinas, siekiant, kad institucijos veiktų stabiliai bei veiksmingai ir užtikrintų darnaus vystymosi ideologinius plėtros procesus. Institucinė, veiksminga ir koordinuota veikla turėtų skatinti šios ideologinės plėtros įgyvendinimo procesų veiksmingumą.

gumą, palaikydama šios ideologijos suformuotų vertybių ilgalaikius inkorporavimo elementus nacionalinėje sociokultūrinėje terpėje bei jos valdymo lygmeniu.

Institucinė aplinka – tai formalių ir neformalių institucijų visuma, jų sąveika bei ryšiai su individais, kurie šias institucijas sukūrė ir yra įpareigoti jomis vadovautis (Šeputienė, Norkuvienė ir kt., 2010). Taigi darnaus vystymosi ideologinei plėtrai būtina palanki institucinė aplinka, kuri apimtų tiek formaliai įpareigojančias institucines veiklos nuostatas, tiek ir kitomis formomis veikiančias visuomenines vertybines nuostatas, be to, joje būtų galima stiprinti arba keisti šių nuostatų pagrindus norima linkme. Tam tikros institucinės aplinkos kūrimas, pritaikytas šiai ideologinei plėtrai, turėtų būti stabilus ir ilgalaikis, nuolat palaikomas formalių institucinių veiksmų bei remtis ekonominių, suderintų socialinių ir ekologinių interesų aspektais (žr. 2 pav.).

2 pav. Institucinių veiksmų, leidžiančių laikytis darnumo principų, sąveikos aspektai

Ši koordinuota institucinių veiksmų veikla turėtų apimti institucinės veiklos, kuri remiasi valdžių pasidalijimo principu, visumą. Valdžių pasidalijimo principas įtvirtintas LR Konstitucijoje, tai iš esmės reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskiros ir turi gana savarankiškus veiklos svertus (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo gruodžio 21 d. nutartis, 1999).

Šiuo atveju galima skirti tris pagrindinius institucinės veiklos visumos ramsčius, kuriais remiantis ir numatoma institucinė veiklos kryptis, formuojanti ideologinės plėtros kryptį, įgyvendinimo procesus bei palankią ir stabilią institucinės veiklos aplinką.

Įstatymų leidžiamoji institucinė veiklos kryptis. Jos pagrindais ir savalaikiais sprendimais turėtų būti užtikrinamos palankios nacionalinės įstatyminės bazės ir ideologinės plėtros nacionaliniu lygmeniu nuostatos.

Vykdomoji institucinė veiklos kryptis. Jos tikslas – remiantis sukurti įstatymine baze ir joje iškeltais tikslais bei uždaviniais, užtikrinti iškeltų tikslų bei uždavinių įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu.

Teisminė institucinė veiklos kryptis. Jos tikslas būtų užtikrinti, kad iškeltų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo procesai remtųsi teisingumo bei teisėtumo principais.

Kryptingas institucinių veiksmų poveikis, pagrįstas šiomis valdžių padalijimo principų nuostatomis, darnaus vystymosi ideologijos plėtrai gali sukurti palankią ir stabilią institucinės veiklos aplinką, kuri leistų veiksmingai įtraukti šios ideologijos vertybinius elementus į nacionalinę sociokultūrinę aplinką bei nacionalinę ekonominės veiklos lygmens kontekstą.

2. Darnumo principų įgyvendinimo plėtos procesus lemiančių institucinių veiksnių sąveikos teoriniai aspektai

Teoriniu aspektu tikslinga apžvelgti darnumo principų tendencijas formuojančius ir jų įgyvendinimo procesus lemiančius institucinius veiksnius. Tam būtina: atskleisti institucinės veiklos sąsajas su darnaus vystymosi ideologinės plėtos procesais, aptarti institucinės dimensijos teorinį suvokimo vaidmenį kaip klasikinėje darnaus vystymosi koncepcijoje esamas socialines, ekonomines ir ekologines dimensijas, išskirti pagrindinius institucinės dimensijos akcentus, pasireiškiančius teoriniame suvokimo kontekste. Toliau tikslinga glaustai aptarti šias teorines institucinių veiksnių poveikio, lemiančio darnumo principų plėtos tendencijas, procesus bei ekologinės, socialinės, ekonominės ir institucinės visumos apibendrinimą apimančias išvagas.

Darnaus vystymosi ideologinės plėtos kontekste ilgainiui išryškėja, kad prie socialinių, ekonominių bei aplinkosauginių veiksnių dimensijų tikslinga priskirti ir institucinių veiksnių dimensiją, nes tinkamas institucinių veiksnių poveikis yra darnaus vystymosi pagrindas, užtikrinantis darnius šios ideologijos įgyvendinimo procesus (Čiegis, 2004).

Institucinių veiksnių veiklos aspektas darnaus vystymosi ideologinės plėtos kontekste yra neatsiejama šio proceso dalis, nors pradinėje darnaus vystymosi stadijoje daugeliu atvejų kaip šios ideologijos pagrindas akcentuojamos ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės dimensijos. Vis dėlto, nuolat vykstant šios ideologijos plėtos procesams, suvokiamas ir identifikuojamas institucinės dimensijos lygiavertiškumas ekonominėms, socialinėms ir aplinkosauginėms dimensijoms. Be to, pagrindžiamas institucinio valdymo svarbos aspektas, siekiant sudaryti tinkamas darnaus vystymosi plėtos sąlygas ir užtikrinti šios ideologijos įgyvendinimo procesus (Domarkas, 2011).

Daugelis autorių pabrėžia, kad institucinių veiksnių aspektai yra svarbūs, siekiant užtikrinti darnaus vystymosi plėtrą nacionaliniu lygmeniu. Kad plėtos procesai vyktų sklandžiai, būtina optimizuoti ir tiksliai koordinuoti institucijų veiklą, kitaip ji nebus tokia veiksminga ir gali lėtinti šios ideologijos įgyvendinimo procesus (Tambovtsev, 2019).

V. Tambovtsev'as (2019) pabrėžia, kad siekiant veiksmingo darnaus vystymosi svarbūs šie trys pagrindiniai aspektai:

- Institucinės aplinkos tam tikroje teritorijoje identifikavimas, jos galimybių ir trūkumų įvertinimas, siekiant darnaus vystymosi.
- Formalių institucijų, lemiančių tam tikros teritorijos darnaus vystymosi procesus, ir formaliai įsipareigojančių joms subjektų identifikavimas.
- Neformalių institucijų, esančių tam tikroje teritorijoje ir lemiančių palankios darnaus vystymosi aplinkos kūrimo procesus, identifikavimas.

Institucinių veiksnių kokybiškos veiklos sąsajos su darnaus vystymosi įgyvendinimo procesais lemia socialinių, ekonominių ir ekologinių tikslų įgyvendinimą nacionaliniame darnios plėtos kontekste. Pabrėžiama būtinybė taikant tam tikrus metodus ir remiantis duomenų bazėmis įvertinti institucinių veiksnių veiklos kokybę, tai padėtų nustatyti darnaus vystymosi privalumus ir trūkumus. Toks institucinės veiklos įvertinimas darnaus vystymosi kontekste leistų kontroliuoti esamą situaciją kiekviename veiklos sektoriuje ir nuolat tobulinti institucijų veiklą nacionaliniu lygmeniu (Vogelphol, Aggestam, 2012).

Instituciniai veiksniai, kurių poveikis būtų pagrįstas darnaus vystymosi principais ir užtikrintų šios ideologijos įgyvendinimo procesų veiksmingumą, turi būti kruopščiai apmąstyti, nes kolektyvinės individų bendravimo formos remiasi institucijų veiklos pagrindais. Būtent institucinė veikla padeda formuoti individų kolektyvinius įpročius ir visuomenines elgesio normas. Tik instituciniai veiklos pokyčiai, nukreipti į darnaus vystymosi ideologinę plėtrą, gali užtikrinti šios plėtos procesų nacionaliniu lygmeniu veiksmingumą (Dovers, 2001).

Darnaus vystymosi ideologinei plėtrai svarbi formalių ir neformalių institucinių veiksnių sąveika, nes tik kryptingai veikdami šie instituciniai veiksniai gali užtikrinti darnaus vystymosi procesų veiksmingumą.

Formalių institucinių veiksmų pagrindu tikslinga kuo plačiau įtraukti neformalias institucijas į darnaus vystymosi procesus ir išnaudoti visas šių institucinių veiksmų sąveikos galimybes (Kozenkow, 2018).

Glaustai apibendrinsime minėtų autorių požiūrį į institucinių veiksmų poveikio sąsajas, kuriomis pagrįsta darnaus vystymosi ideologinė kryptis ir vertybinės šios ideologinės plėtros nuostatos, pasireiškiančios darnaus vystymosi plėtros procesuose tiek globaliu, tiek nacionaliniu lygmenimis ir lemiančios nacionalines sociokultūrinės aplinkos nuostatas bei darnumo principų įgyvendinimo procesus verslo subjektų veiklos vidinėje aplinkoje. Tikslinga glaustai pristatyti šias mokslininkų institucinių veiksmų veiklos sąveikos poveikį darnios ideologijos plėtrai apibūdinančias teorines išvagas (žr.1 lentelę).

1 lentelė. Darnumo principų plėtrą lemiančių institucinių veiksmų sąveikos išvagos

Autoriai	Pagrindinės išvagos
S. Dovers (2001)	Tik instituciniai veiklos pokyčiai, nukreipti į darnaus vystymosi siekį, gali užtikrinti šios ideologinės plėtros procesų veiksmingumą nacionaliniu lygmeniu
R. Čiegis (2004)	Tinkama ir veiksminga institucinė veikla valstybėje yra esminis darnaus vystymosi ideologijos įgyvendinimo pagrindas
V. Domarkas (2011)	Institucinių veiksmų veiklos valdymo aspektas svarbus, siekiant sudaryti tinkamas darnaus vystymosi plėtros sąlygas bei užtikrinti šios ideologijos įgyvendinimo plėtros procesus
T. Vogelphol, F. Aggestam (2012)	Tikslus institucinių veiksmų veiklos kokybės įvertinimas, taikant tam tikrus metodus ir naudojantis duomenų bazėmis, padėtų tiksliai identifikuoti situaciją ir nuolat gerinti institucijų veiklą
J. Kozenkow (2018)	Tinkamai veikiant formaliems ir neformaliems institucinio poveikio veiksmams galima veiksmingai įgyvendinti darnaus vystymosi ideologiją
V. Tambovtsev (2019)	Tam tikroje teritorijai būdingų institucinių veiksmų identifikavimas, suskirstant juos į formalius ir neformalius, bei nuolatinę jų sąveikos gerinimo galimybių paieška padėtų siekti darnaus vystymosi procesų veiksmingumo

Šaltinis: sudaryta autorių.

Atsižvelgiant į pateiktas teorines išvagas, kurios pagrįstos darnaus vystymosi ideologine plėtra ir institucinių veiksmų sąveikos poveikiu šių plėtros procesų efektyvumui, galima teigti, kad institucinių veiksmų bei jų sąveikos poveikio suvokimas ekonominės veiklos valdymo lygmeniu yra būtinas. Tai leistų tinkamai įvertinti institucinių veiksmų ir ekonominės veiklos sąveikos galimybes ir išnaudoti šios sąveikos potencialą, taip užtikrinant darnumo principų įgyvendinimo veiksmingumą nacionaliniu ekonominės veiklos lygmeniu.

3. Praktinės darnumo principų įgyvendinimo išvagos nacionalinės teisinės veiklos aspektais

Tikslinga atskleisti ir išskirti įpareigojančių tendencijų nuostatas, pasireiškiančias darnaus vystymosi ideologinės plėtros kontekste nacionaliniu institucinių veiksmų poveikio lygmeniu. Šiuo atveju darnaus vystymosi ideologijos plėtros procesai atsiskleidžia per nacionalinės teisinės institucinės veiklos struktūrinius sąveikos aspektus, kurie tiesiogiai veikia šios ideologijos plėtros procesus nacionaliniu lygmeniu. Aktualioms formuojamų tendencijų institucinių veiksmų poveikio struktūrinės sąveikos nuostatoms atskleisti tikslinga

pateikti praktinių teisinės krypties institucinių veiksnių poveikio pavyzdžių ir remtis toliau pateiktais teisės aktais, teismų nutartimis, teismų praktikos apibendrinimais bei jų išaiškinimais.

Galima išvelgti akivaizdžias darnaus vystymosi ideologinės plėtros ir aplinkos apsaugos įstatymo konteksto sąsajas ir šio įstatymo tiesioginį poveikį esamos ideologijos įgyvendinimo procesams nacionaliniu lygmeniu. Šiuo pagrindu tikslinga apžvelgti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LRKT) bendrąsias nuostatas ir išaiškinimus dėl aplinkos apsaugos ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo (toliau – LVAT) veiklos apibendrinimo praktiką, kuri susijusi su aplinkos apsaugos įstatymu ir išreiškia požiūrį bei pateikia šio įstatymo svarbos ir sąsajų su įvairiomis visuomeninėmis veiklos sritimis išaiškinimą.

LRKT pabrėžia šias nuostatas: aplinkos apsauga yra valstybės ir kiekvieno gyventojo rūpestis bei pareiga; viešieji ir privatus interesai turi būti suderinti su aplinkos kokybės gerinimu; neigiamo poveikio aplinkai mažinimas; gamybos ekologizavimas; gamtos išteklių racionalus ir kompleksiškas naudojimas (LRKT birželio 1 d. nutartis, 1998).

LVAT aplinkos apsaugos srities teismų praktikos ataskaitoje teigiama, kad aplinkos apsaugos įstatymo principai apima platų visuomeninių santykių kontekstą, kuris pasireiškia daugelyje sričių, pavyzdžiui, siejasi su poveikiu ūkinės veiklos laisvei, nuosavybės teisei, laisvai konkurencijai, teritorijų planavimui, energetikai, statybai, visuomenės sveikatai ir kitoms sritims. Minėtas kontekstas lemia, kad aplinkos apsaugos įstatymo nuostatas detalizuoja gausus jo pagrindu priimtų, tai yra jį įgyvendinančių, teisės aktų skaičius (LVAT praktikos ataskaita, 2018).

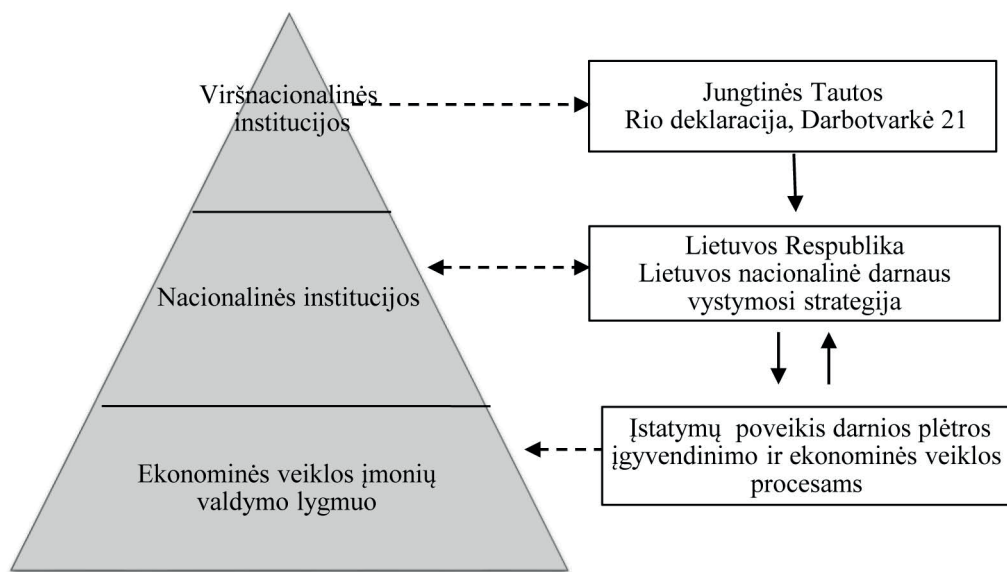
Iš esmės LVAT aplinkos apsaugos srities teismų praktikos ataskaitoje aplinkosauga ir darnaus vystymosi plėtra susietos, daroma išvada, kad bendros LRKT veiklos kontekste akcentuotinos darnaus vystymosi principinės nuostatos, suformuotos Rio de Žaneire vykusioje pasaulinėje konferencijoje ir patvirtintos valstybiniais įsipareigojimais.

Šios LVAT apibendrinimo išvados ir išaiškinimai yra svarbūs, nes tiesioginį veikia Lietuvos Respublikos institucijų veiklą, nes Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 31 straipsnio 2 dalyje nurodoma: „Vyriausiasis administracinis teismas formuoja vienodą administracinių teismų praktiką, aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus.“ Šio straipsnio 4 dalyje nurodoma: „Plėtodamas ir užtikrindamas vienodą teisės aiškinimą ir taikymą administraciniuose teismuose, Vyriausiasis administracinis teismas analizuoja nacionalinių, Europos Sąjungos ir tarptautinių teismų praktiką, kitus teisės šaltinius, rengia teismų praktikos apibendrinimus, apžvalgas, viešai skelbia informaciją apie savo veiklą.“ Taigi LVAT ataskaitos apibendrinime esantys išaiškinimai ir išvados tiesiogiai formuoja Lietuvos Respublikos institucinės veiklos nuostatas.

Darnaus vystymosi ideologijos įgyvendinimo procesus lemia globalių institucinių veiksnių, galinčių daryti reikšmingą poveikį nacionalinėms institucijoms, kurios savo sprendimais veikia šios ideologinės plėtros vertybinių nuostatų taikymą nacionaliniame ekonominės veiklos kontekste, poveikis (žr. 3 pav.).

Siekiant atskleisti šias institucinių veiksnių tendencijas formuojančių aspektų sąsajų nuostatas, tikslinga pasitelkti pavyzdį, remiantis JTO Rio de Žaneire 1992 m. surengtos aukščiausio lygio konferencijoje priimtais dokumentais (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 2001) ir patvirtinta Lietuvos Respublikos nacionaline darnaus vystymosi strategija (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“, 2003). Šis pasirinkimas aktualus, nes Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija pristatydama darnaus vystymosi politikos raidą, pabrėžia, kad būtent JTO surengtoje Rio de Žaneiro konferencijoje suformuluoti darnaus vystymosi principai ir priimtas tarptautinis veiksmų planas, o valstybių prisiimti įsipareigojimai paskatino atitinkamus šios ideologijos įgyvendinimo veiksmus. Anot R. Čiegio (2008), kelias darnaus vystymosi link Lietuvoje prasidėjo 1992 m., parengus Lietuvos aplinkos apsaugos programą, kurioje apibrėžtos esamos problemos ir pateikti galimi jų sprendimo būdai.

Toliau tikslinga išskirti įstatymų paketą, kuris susijęs su darnios plėtros įgyvendinimu nacionaliniu lygmeniu. Remiantis Subalansuotos plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita (2002), šie įstatymai tiesiogiai susiję su pasirošimu darnios plėtros įgyvendinimo procesams (žr. 2 lentelę).

3 pav. Institucinių veiksmų poveikio darnios ekonominės veiklos plėtrai procesai

2 lentelė. Įstatymai, susiję su pasiruošimu darniai plėtrai nacionaliniu lygmeniu

Lietuvos Respublikos įstatymai
Aplinkos apsaugos įstatymas (1992, pakeistas ir papildytas, 1996, 1997, 2000, 2001)
Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas (1991, nauja redakcija 1999, pakeitimai 2002, 2002)
Miškų įstatymas (1994, nauja redakcija 2001)
Teritorijų planavimo įstatymas (1995, pakeistas ir papildytas 1997, 2000, 2001)
Aplinkos monitoringo įstatymas (1997)
Energetikos įstatymas (2002)
Aplinkos oro apsaugos įstatymas (1999)
Viešojo administravimo įstatymas (1999)
Visuomenės informavimo įstatymas (1996, nauja redakcija 2001)

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Subalansuotos plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita (2002)

Čia pateikta tik dalis įstatymų, kurie nurodyti ir įvardyti Subalansuotos plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaitoje.

Minėti įstatymai ir jų pakeitimai tiesiogiai veikia įvairias visuomenines veiklos sritis, jie svarbūs ir nacionalinei ekonominės veiklos aplinkai. Šiuo atveju galime teigti, kad globalūs darnaus vystymosi ideologijai palankūs instituciniai veiksniai lemia ir atitinkamus nacionalinio lygmens institucinius veiksmus, kurie savo ruožtu tiesiogiai sąlygoja visuomeninius valdymo procesus teisinės veiklos lygmeniu. Jais remiantis toliau formuojamos ilgalaikės vertybinės nuostatos, palankios šios ideologijos plėtrai, kurios tiesiogiai veikia ekonominę veiklą.

Išvados

Darnumo principų plėtros tendencijas veikianti institucinių veiksnių veiklos sąveikos kryptis remiasi tarptautinėmis ekonominės plėtros vertybinėmis nuostatomis. Šių globalių institucinių veiksnių veikla tiesiogiai lemia nacionalinių institucijų veiklos krypties pobūdį, nes į nacionalinį ekonominės veiklos lygmenį perkeliama reikiama vertybinių nuostatų elementai. Tačiau norint užtikrinti veiksmingą šių vertybinių nuostatų plėtrą nacionaliniu lygmeniu, būtina koordinuota ir tiksliai veikianti institucinė veikla, apimanti įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės veiklos kryptis. Tik institucinė veiklos visuma gali sukurti stabilią institucinės veiklos aplinką, kuri leistų veiksmingai įgyvendinti šių vertybinių nuostatų elementus nacionaliniu ekonominių veiklos lygmeniu.

Institucinių veiksnių poveikis darnumo principų įgyvendinimo plėtros procesams ekonominės veiklos lygmeniu yra akivaizdus. Instituciniai veiksniai sudaro svarbią darnios ekonominės plėtros dalį, šie veiksniai tiesiogiai veikia darnumo principų įgyvendinimo efektyvumą. Institucinė veikla leidžia sukurti palankią aplinką darnaus vystymosi ideologijos plėtrai, šių veiksnių sąveika lemia minėtų procesų plėtros efektyvumą. Institucinių veiksnių būtina nuolat analizuoti, ieškant sprendimų, kaip prisitaikyti prie esamos sociokultūrinės ir politinės aplinkos. Be to, tai leistų išnaudoti esamą ekonominį potencialą, kuris padėtų užtikrinti darnumo principų įgyvendinimo procesus nacionaliniu ekonominių veiklos lygmeniu.

Remiantis nacionaline teisine institucine veikla galima teigti, kad darnumo principų įgyvendinimas ekonominės veiklos lygmeniu ir institucinės veiklos sąsajos yra akivaizdžios. Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas pabrėžia konstitucinių vertybių pusiausvyrą ir šiame kontekste akcentuoja pagrindines darnaus vystymosi principų nuostatas. Esamas požiūris aktualus šios ideologijos plėtros procesams ekonominės veiklos lygmeniu. Kadangi Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas, apibendrinamas praktika, formuoja visų administracinių teismų šios srities praktinę teisminės veiklos kryptį, priimdami atitinkamus sprendimus, administraciniai teismai savo ruožtu daro tiesioginį poveikį ir formalių institucinių subjektų veiklai bei jų kompetencijoje esančių veiklos sričių konkrečioms sprendimams. Ši palankų šių teismų požiūrį į darnumo principų plėtros procesus reikėtų išnaudoti didinant darnumo principų įgyvendinimo efektyvumą nacionaliniu ekonominių veiklos lygmeniu.

Literatūra

- Bolton, R. Hannon, M. (2016). Governing sustainability transitions through business model innovation: Towards a systems understanding. *Research Policy*, Vol. 45(9), p. 1730–1742. ISSN 0048-7333.
- Čiegis, R. (2004). *Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas*. Kaunas: VDU. ISBN 9955530111.
- Čiegis, R., Zeleniūtė, R. (2008). Lietuvos ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Vol. 2(2), p. 11–28. ISSN 1822-79962008.
- Domarkas, V., Juknevičienė, V. ir kt. (2012). Institucinės dimensijos vaidmuo darnaus vystymosi koncepcijoje. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 11, p. 461–472. ISSN 1648-2603.
- Domarkas, V., Masionytė, R. (2005). Viešojo administravimo modernizacijos galimybės globalizacijos sąlygomis. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 11, p. 16–25. ISSN 1648-26032005.
- Dovers, S. (2001). Institutions for Sustainability. *Economics and Environment Network*, p. 1–38. ISBN 9780858021518.
- Geissdoerfer, M., Vladimirova, D., Evans, S. (2018). Sustainable business model innovation: A review. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 198 (10), p. 401–416. ISSN 0959-6526.
- Graca, P., Amarincha, L. (2017). Performance indicators for collaborative business ecosystems. Literature review and trends. *Journal Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 116, p. 237–255. ISSN 0040-1625.
- Howieson, B. W., Burnes, J., Summers, C. (2019). Organizational leadership and / for sustainability: Future directions from John Dewey and social movements. *Journal European Management*, Vol. 37(6), p. 687–693. ISSN 0263-2373.
- Kozenkow, J. (2018). The role of institutions in achieving sustainable development. *On Research*, Vol. 1(1), p. 95–112. ISSN 2624-7844.
- Kravchenko, M., Pigosso, D., McAllone, T. (2019). Towards the ex-ante sustainability screening of circular economy initiatives in manufacturing companies: Consolidation of leading sustainability – related performance indicators. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 241(19). ISSN 0959-6526.
- Lietuvos Respublikoje galiojanti Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 13-480.

- Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. (1992). *Lietuvos aidas*, Nr. 20-0.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). *Valstybės žinios*, Nr. 33-1014.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas. (1998). *Valstybės žinios*, Nr. 52-1435.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. (1999). *Valstybės žinios*, Nr. 109-3192.
- Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. (1999). *Valstybės žinios*, Nr. 60-1945.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“. (2003). *Valstybės žinios*, Nr. 89-4029.
- Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo praktikos, nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas. (2018). Biuletenis Nr. 28, p. 384-690. Prieiga internete: <https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/lvat-biuletis-nr-28-apibendrinimas.pdf>
- Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. (2001). *Darbotvarkė 21. Rio deklaracija. Miškininkystės principai*. Vilnius. ISBN 9986-566-98-3.
- Lopess, G. C., Guzman, G. M. (2017). Knowledge management for sustainability in operations. *Journal Production Planning and Control*, Vol. 30 (10), p. 812–826. ISSN 0953-7287.
- Mikalauskiene, A., Atkočiuniene, O. (2019). Knowledge Management Impact on Sustainable Development. *Montenegrin Journal of economics*, Vol. 15(4), p. 149–160. Podgorica: Economic Laboratory for Transition Research. ISSN 1800-5845.
- Subalansuotos plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita*. (2002). LR Aplinkos ministerija. Vilnius. ISBN 9955-452-69-2.
- Šeputienė, J., Norkuvienė, A., Rimkevičienė, A. (2010). Pasaulio šalių ekonominių skirtumų analizė institucinės aplinkos kontekste. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Vol. 1 (17), p. 101–111. ISSN 1648-9098.
- Šimanskienė, L., Župerkienė, E. (2014). Sustainable leadership: the new challenge for organizations. *Forum Scientiae Oeconomia*, Vol. 2(1), p. 81–93. Poland: Dąbrowa Gornicza. ISSN 2300-5947.
- Tambovtsev, V. L. (2019). Sustainable regional development: actual directions of institution analysis. *Journal of Institutional Studies*, Vol. 11(3), p. 104–118. ISSN 2412-6039.
- Urbšienė, L. (2011). Globalizacijos samprata: šiuolaikiniai požiūriai. *Verslas: teorija ir praktika*, Nr. 12(3), p. 203–214. ISSN 1648-0627.
- Vogelpohl, T., Aggestam, F. (2012). Public policies as institutions for sustainability: Potentials of the concept and findings from assessing sustainability in the European forest-based sector. *European Journal of Forest Research*, Vol. 131(1), p. 57–71. ISSN 1612-4669.

INTERACTION BETWEEN INSTITUTIONAL FACTORS AFFECTING PROVISIONS AND PROCESSES OF THE IMPLEMENTATION OF TENDENCIES IN THE PRINCIPLES OF SUSTAINABILITY

ŽILVINAS DRABAVIČIUS, REMIGIJUS ČIEGIS
Kaunas Faculty of Vilnius University, Darbava (Lithuania)

Summary

Relevance of the topic and scientific problem. In the course of ongoing processes of globalisation, resulting in the strengthening of international cooperation, on the basis of which long-term ideological tendencies in the direction of sustainable development are being formed in the context of economic development, the direction of economic activity based on principles of sustainability becomes an integral part of the development of these ideological long-term tendencies, and economic activity based on principles of sustainability is becoming a long-term basis for competitive advantage. Thus, considering global international tendencies in economic activity and aspects of the institutional activity of their expression, which is based on political and legal decisions, we can propose that aspects of the implementation of principles of sustainable activity play an increasingly important role in the national context of economic activity. An important role is also played by the perception of the activities of influencing institutional factors, and the

management of their structure, as this would allow timely decisions to be taken to ensure the development of a country's economic activity is based on principles of sustainability. This development would meet international expectations for the development of economic activity, and contribute directly to the economic efficiency and stability of the country.

For this purpose, both aspects of the interaction of the structure of global institutional factors that shape long-term trends in sustainable economic activity, as well as aspects of the context of the interaction of institutional factors influencing the implementation of the principles of this ideology at the national level, have been distinguished and revealed.

Methods: comparative analysis, systematisation and synthesis of scientific literature and publications, and the study, summary and evaluation of legal documents.

Research results: the direction of the interaction between institutional factors influencing development tendencies of the principles of sustainability is based on globally widespread international values of economic development. The global activity of institutional factors directly influences the nature of the activities of institutions at a national level, on the basis of which the necessary elements of values are transferred to the national level of economic activity. However, in order to ensure the effective development of the implementation of these values at a national level, a coordinated, well-functioning institutional set of activities, legislative, executive and judicial, is needed. This institutional set of activities can develop a stable institutional environment that would allow the effective implementation of the elements of these values at the national level of economic activity.

The influence of the interaction between institutional factors on the implementation of the principles of sustainability of development processes at the level of economic activity is obvious. Institutional factors form an important part of sustainable economic development: the activities of these factors directly affect the efficiency of the processes of the implementation of the principles of sustainability. By means of institutional activities, a favourable environment is established for the development of the ideology of sustainable development, and the efficiency of the development of these processes depends on the interaction between institutional factors. The functioning of institutional factors should constantly be analysed, and solutions should be sought to adapt to the current socio-cultural and political environment. This would allow the exploitation of the potential of the interaction between institutional factors and economic activity, which would help to ensure the development processes of the implementation of principles of sustainability at the national level of economic activity.

Based on the national legal institutional direction, we can state that the implementation of the processes of development of the principles of sustainability at the level of economic activity and the links between institutional activities are obvious. The Supreme Administrative Court of Lithuania reinforces the balance of constitutional values, and in this context emphasises the main provisions of the principles of sustainable development. The current approach is relevant to the development processes of this ideology at the level of economic activity. As the Supreme Administrative Court of Lithuania, summarising the practice, forms the practical direction of judicial activity of this nature for all administrative courts, the administrative courts, in turn, directly influence the activities of formal institutional entities, and specific decisions in their areas of competence, when making decisions.

KEYWORDS: *principles of sustainability, sustainable activity, ideology of sustainable development, tendencies being formed, institutional factors, efficiency of activity, competitive advantage.*

JEL KLASIFIKACIJA: I 31, I 38, O 15, R 23.

Received:

Revised:

Accepted: